

Benes Istvánné

Madách Imre személyiségéről

*"Egyik vonalt örvénynek mondogatja,
szentélynek a kört...
...rettentő komoly csfny az egész..."*

A grafológus beszámolója előtt – több más okból kis kínálgzó – gondolat álljon: *Kéréséül a bebocsáttatásnak/ és útravaló gyanánt a Szentély sarutlan zarándokának.* – Mert az ismeretlen felé számtalan út vezethet... S ha a rejtetthez megannyi módon közeledhetünk is, a titok megérintésének jogát mégsem az eszköz művessége vagy próbálsága igazolja, hanem az a nemes szándék és vonzalom, amely meri vállalni a kelepce kockázatát és képes mind többet megélni a "véres megejtettség" közös gyötrelméből.

Az irodalomtörténeti kutatás révén Madách Imre emberi vonatkozásai és Az ember tragédiájában kicsúcsosodó életmű utalásai mindinkább világosabb megfogalmazást nyernek, egyre hallhatóbb hangon szólnak hozzánk.

A már ismert tények mögött azonban nem rejtőzhet-e egyéb, hangtalan üzenet? A teljes emberi való részvételét megkívánó és magához vonzó kézírás vonalainak "örvénylése" mi továbbit vethet felszínre, mennyi és

milyen feltevést igazolhat, kínálhat-e új szempontokat újabb kérdések megfogalmazásához?

Célkitűzéseimet lényegében e gondolatok határozták meg. Természetesen a téma jellege és nagysága, de jelen alkalom korlátai sem teszik lehetővé az életút teljes bejárását. A továbbiak tekintetében van néhány elgondolásom, illetőleg az esetlegesen itt felmerülő kérdések, összefüggések vizsgálatára is szívesen vállalkoznék.

Most néhány, nem csupán önkényesen kiragadott, de alapvetőnek vélt jelenségnek szeretnék nyomába szegődni, a személyes történeteket e másfajta mélységében megközelítő és követő lehetőség, az írásvizsgálat segítségével.

*

A fennmaradt leveleknek – időbeni követést is segítő választékával és jó minőségű – fénymásolati példányaival, lehetőséget kaptam Madách Imre szüleinek, feleségének, első tanítójának, barátjának *Lónyay*

Menyhértnek írásával foglalkozni, illetőleg Madách Imre kézírását, gyermekkorától szinte haláláig, életének csaknem minden évéből keletkezett leveleiben végigkísérni.

Szondi Lipót a humanizmusról, mint az egyéni lemondás, a megértés, az elfogadás, a gyöngédség készítésének egy magasabb síkon mozgó, kiszélesített, az egész világra kiterjesztett képességéről szól, a kulturálódás folyamatával kapcsolatosan pedig kimondja: - Mazochizmus nélkül nincs "kulturifikáció". - A szellemi javak birtokbavétele - ezek szerint - mindig együtt jár a negatív állásfoglalás szükségszerű jelenlétével is, bizonyos természetes törekvéseknek, igényeknek az "ítélő Én" általi elutasításával. Ám a modern lélektan talán legnagyobb felfedezése ráirányítja a figyelmünket arra is, hogy akár az előzőekben említettek, akár a külső okok miatt teret, kiélési lehetőséget nem kapott készletek korántsem semmisülnek meg, nem tűnnek el nyomtalanul a lélek valamiféle süllyesztőjében, sőt, azok a régi helyzet megismétlésének, illetőleg újabb színezetű, de lényegében arra visszautaló jelenségek alapjául szolgálnak, és potenciális energiaforrássuként működnek. A jungi pszichológia kétségtelenné tette az emberi léleknek azt a képességét is, amely a létezés átfogásának egy másik lehetőségével élhet, amely egy másik irányba hat és hatol be; saját mélységeibe, az ember-ősök rétegébe és ennél is mélyebben, egészen az Abszolútumig. Az ember tehát kicsinyben - valóban - az egész Mindenség, mikrokozmosz. A megismerés pedig abból áll, hogy saját tudattala-

nunk mélyéről a szellem felhoz valamit, ami mindig is megvolt bennünk, s azt vetítjük ki a világra.

A megismerés mibenlétét legszebben a goethei gondolat világítja meg, amely szerint: ha nem volna a szemünkben valami "napszerű", nem láthatnánk a napot.

Madách Imre őseinek vonatkozásában egy olyan sokgenerációs háttérrel lehet valószínűsíteni, amely a szellemi beérkezetttség mellett az igények minőségi növekedésének, az ízlés kifinomodásának vonalán meredeken ívelt felfelé. - Apai oldalon a széles látókör, az akceptáltság, az egyéni vélemény, állásfoglalás biztonsága, belső érvényességének érzete szembetűnő. A korának átlagszintjét - feltehetően - jóval meghaladó olvasottsággal, kiváló szellemi képességekkel rendelkező, de lelkesedni tudással átfűtött, rajongásra is hajló *id. Madách Imre* azonban nem mentes egyfajta kedves férifiú-ságtól, valamint egyéni humortól sem. Megjegyzéseivel, élceivel - valószínűleg - éppoly természetességgel mulattatja magát, a szűkebb baráti körét, s nem egyszer épp a szépnem rovására, amilyen választékos, decens lehetett a családjának és a külvilágnak szóló megjelenése.

Az 1830-ból származó írása - bár nem mutat az életvezetést alapvetően akadályozó tényezőket - a lendületes gesztusok mögött energiataartási problémákat lehet felfedezni, az egyes betűk, betűrészek rövidüléses ábrái pedig a férfias támadóerő szublimálására is utalnak. Az írás egészében egy mozgásosan, a tudatos önvezetéssel még jól

kiegyensúlyozható, de statikusan jelenlevő arány- és ritmuseltolódás figyelhető meg, ami inkább a testi, a fizikai állapot, illetőleg működés ilyen jellegű gondjainak kérdéséveti fel. Csupán érdekességként jegyezném meg, hogy a már Crepieux Jamin és Lombroso által "szívbetegség" jeleként megfigyelt ékezetek, az "i" betűk feletti súlyos, nehézkes pontok jelen vannak az írásban.

Két évvel későbbi írása a növekvő szorongás jeleit mutatja, illetőleg az iram és a testi erő valószínű csökkenését. Két, s csupán fénymásolatban vizsgált levél nem elegendő messzebbmenő következtetések levonására, legkevésbé nem az írásnyomatéknak, mint a fizikai, biológiai energiakifejtés egyik fő mutatójának vizsgálatára, az írás nagy kifejező ereje azonban így is lehetővé tette több lényeges szempont tisztázását.

A grafológiai műhelymunka ismertetése e beszámoló keretei között nem fér el, s még kevésbé kerülhetne kellő megvilágításba.

A néhány kézírásos emlék bemutatásán túl, a technikai részletek iránti érdeklődésnek is szeretnék valamelyest eleget tenni, élve a leírtak érzékletesebb, szemléletesebb alátámasztásának e lehetőségével. Igyekszem legalább néhány szóval ilyen részletekre is kitérni, azzal az előrebocsátott kéréssel,

hogy csupán azok alapján ne kíséreljenek meg – esetleg – más írást is értelmezni. Amikor ugyanis valamilyen jelenségről, esetleg egyetlen betűről esik szó, a velük kapcsolatos tartalmakat nem csupán és kizárólagosan a kiragadott részlet hordozza, végkövetkeztetéshez csak az írás összes jellegzetességeinek egybevetésével, a viszonyvonatkozások teljes feltárása és értelmezése során lehet eljutni.

Visszatérve még nagyon röviden, és anélkül, hogy az írásstílus problémáját érinteném, id. Madách Imre két leveléhez, ebben az írásban szembetűnőbb a "gy" betűk kivitelezése, illetőleg e betűkapcsolatokban megjelenő "y" szárazak.

A messze balra, a múltat jelképező irányba visszanyúló vonalak a női nemmel kapcsolatos, illetőleg a nő szimbolikájával kifejezhető veszélyekkel szembeni, ősi és egyéni állásfoglalás hordozói is. Az ív vonulatában, lendületében, érzékletességében megjelennek a felgyülemlett emóciók, a jelentőség elfogadásával, az odaadás hajlamával szembeni ellenállás, és az élcnél erősebb humor, az "animálisnak" minősített mély belső késztetések – s talán a megsemmisülés érzetének ősi és egyéni döbbenete – elleni

védekezésésként is.

Majthényi Annáról – most szintén csak idevonatkozóan – elmondhatjuk, hogy amennyiben ellentéte a férjének, annyiban annak különös párhuzama is. Ám ami id. Madách Imrénél a szellemi befogadókészség és absztrakciós hajlam, az Méjthényi Annánál a praktikus dolgok előtételzése és – minden külső látszat ellenére – egy erős elfogadtatás iránti igény. Amíg férje már-már túlnőtt a Természeten, a Nagyasszony egymaga akar a Természet és annak sokágú karja is lenni. Így eshetnek meg a valójában passzív nőisége foglyaként vergődő túlkészítéseinek jelét és jellegét magánviselő, férfias határozottságúnak tetsző megnyilvánulásai, innen törnek felszínre Majthényi Anna mind idejében, mind tartalmában váratlan állásfoglalásai és döntései. Szemléleti ingadozásaira az érzelem és az értelem harcanyomja rá bélyegét, s mindkettőt mintha egy láthatatlan akarat, s a mindkét tekintetben nem csekély képesség és erő feszítené még tovább, mintha egyik érv állandóan vétót emelne a másik érv ellen, mintha valamely kétely vagy állítás miatt szükség volna még a bizonyítás többletére.

Az egymást valóban szerethető, sőt egymáshoz valami különös reménytelenséggel is ragaszkodó emberpár olykori konfliktusa nem annyira a tudatos ellentétek összegyeztethetlenségéből adóhatott, mint inkább a mélyebben rejlő motiváltságok "egyezkedésén". A kulturálódás túlzó eszményképző ereje mindkettőjük tudattalan

mintáját megérintette. A férfi már-már egy földöntúli istennő képét vetíti ki társára, a nő vágyai egy minden tekintetben biztonságot teremtő és nyújtó "istenférfi" hatalmi erejébe kapaszkodnának, olyan védettséget, amit, múltból hozott értékrendje szerint a társadalmi rang biztosíthat, mintegy a régvolt ősök vágyott státuszát követelve vissza.

Anna Nagyasszony – úgy tűnik – alapvetően a tudattalan készítményei befolyásoltsága alatt nyúl vissza múltból sejlő fényekért, s ha ez a világosság férjét inkább halványabbra festette, családjáért való törekvéseiben, s különösen Imre fia útjának egyengetésekor, többnyire pozitív világosságot jelentett. Amíg id. Madách Imre gondolatai – magasabbról nézvé a dolgok voltára – ismerheték az elnézés, a megbocsátás, a megbocsátóhatóság derűjét is, Majthényi Anna érzelmvilágában minden halálosan komoly, súlyos, veretes és kétségbeesett igyekvéssel megjelenni, megtestesülni vágyó.

Majthényi Anna vékony vonalú és határozott, telt, befejezett hurkokat szinte csak a középső zónában mutató írása e jelenségekkel is hangsúlyozza a praktikusságot, a hétköznapi élet követelményeinek számontartását, de a "világ dolgaiban" való helytállás, megfelelni akarás szemléletét is. Nagyranőtt "k" betűi a tevékenység, a cselekvés fontosságáról szólnak, a hajló ívek esztétikai érzékről, rajzkészségről, de az alsó zónás meghajlott szárakkal együtt a kiélni nem tudott nőiség árulkodó jegyei közé is tartoznak.

is a' kender len helyet az
aranyat pengve kám.
titásáigén nekér, loi

A bal margó szélesedésében eltávolodás, az írás előrehaladtával feltámadó bizalmatlanság van. A túlzott központosítás mindezt csak megerősíti, csakúgy, mint az akaratról tanúskodó jegyek.

Természetesen, az elmodnottakkal még korántsem alakult ki egész személyiségkép, itt a szülőknek csupán olyan tulajdonságait kerestem, amelyek jegyei, Madách Imre írásával összevetve, valamilyen hasonlóságot,

vagy hatást jeleznek.

Madách Imre első, keltezés nélküli, édesanyjához írt levele, a szó- és mondatírás gyakorlatával már rendelkező, de még a tanult betűformákkal, kötésmóddal gondosan operáló gyermek betűvetését mutatja. A levélpapír a sor és a középzóna magasság tartásának segítőjére bevonalazott. Ezek a segédvonalak is megerősítik azt a feltevést, hogy a levelet, a valóságban is, korai, első írásai egyikének tekinthetjük. Amiért ezen túlmenően érdemes és izgalmas ennél a pár sorból álló híradásnál elidőzni az az, hogy már ekkor, ebben az írásban fellelhetők egyéni jegyek, holott a szándék láthatóan, az iskolás elvárásoknak és a levélírás konvencióinak való megfelelés szinte aggályos igyekezetéről vall.

—Édes jó Mamikám!

Cóholom kezdlet a sok ajándékért. Nagyon
örülök azon napra, mikor Péterrel fogom be-
zedet csókolhatni. Névit, Marit, Nonsit és

Fárit is csókolom, és mindig leszek szívfogadó és szer-
ető. Jjúd.

Imre.

E jegyek már a gyermek Madách - korát meghaladó – érettségét bizonyítják, szépérzékre, rajzkészségre utalnak, s az anyai mintákkal és *Osztermann József* házitanító íráseleganciájával kísérletező kisdíák eszményképző, erős hajlamára. A díszítő jelleű kis ívek az érzelmi gyöngédség, a szeretetvágú önkéntelen megjelenítése is. Az írás alsó, az ösztönszférát magábfoglaló zónájában, a lefelé haladó betűszárak, de különösképpen a "g" betűk esetében, egy mindig azonos szinten bekövetkező vonalbizonytalanság, a testi-lelki fejlődés útkeresését és valamiféle biológiai dilemma jelenlétét sejteti.

A későbbiek folyamán, úgy tűnik, épp e pont körül fordul-keletkezik az a betűszár moduláció, amit a költészet iránti hajlam és az "ősök csarnokába lejutás", azaz az intuício jeleként lehetséges értelmezni. Megható, ahogyan a magasba nyúló szárak szálegyenesében az akarat, a figyelem és lelki erő legyőzi a kéz gyakorlatlanságának és gyengességének bizonytalanságát.

1837-ben kezdi meg pesti tanulmányait. Ez év októberéből keltezett, édesanyjához írt levele az érzéseknek olyan finomságát és eleganciáját tükrözi, mintha ez a mindent átszínező líraiság a változáshoz fűzött remények új világát már megteremtette volna. Az átlagember írása csak erős élmények hatására és hosszabb idő elteltével változik meg lényegesen, Madách Imre igen karakteres írásában a változások gyorsabban követik egymást, ami az események szokatlanul mély átéléséről, a kifejezőerő nagyságáról és a megjelenítési képesség sokszínűségéről ad

hírt.

Egy 1838-ból származó, anyai dorgálásra készült válasz szinte "kalligráfiai ihletettségű"; az anyai követelményekhez való alkalmazkodás, a gyermeki gyöngédség és lelkiismeret ellentmondásos szorongásának és jóvátételi igyekezetének kényszeres bizonyossága.

Édes Mamám!

szólóva Néni töltsz

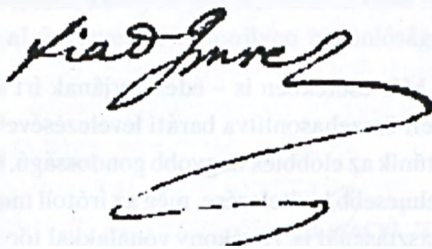
é keted tölkölvá marab

Már esetekben is – édesanyjának írt leveleit összehasonlítva baráti levelezésével – feltűnik az előbbieknél nagyobb gondosságú, figyelmesebb kivitelezése, még az író toll megválasztásánál is. A vékony vonalakkal törtéző írás, illetőleg az ilyen nyomot létrehozó toll szándékos használatával, az író ember tudattalanul is a világosságot, az egyértelműséget, a gondolatok tisztaságát kívánja hangsúlyozni, ezzel mintegy háttérbe szorítva, netán el is rejtve az intimebb én jelenlétét.

A hangvételnél is oldottabb, sőt szinte teljes kitarulkozást tartalmazó, Lónyay Menyhérthez szóló "tizenéves" írásokban, s majd a későbbi, *Szontagh Pállal* folytatott levelezésből is látható, hogy valójában a lágyabb, az árnyaltabb kivitelezést lehetővé

tévő, a vonalakat mintegy mázoltan létrehozó toll felel meg igazi ízlésének. Grafológiai megfigyelés: ilyen vonalakat festőművészek, illetőleg az érzékletes anyaggal bánni tudók, vagy az anyag érzékletességét közlelő ismerő személyek szoktak hagyni írásukban.

1838 december. Az év folyamán jelentős változás történhetett az ifjú Madách életében. Az írás valami hirtelenjött érettséget, nagyobb magabiztosságot, új, kreativitásra utaló jegyeket és a nemi érdeklődés erősödő jeleit mutatja. Az aláírása is megváltozik, az addig anyai mintát hordozó nagy "I" betű átalakul, ez már nem a "fiú" aláírása, hanem az érlelődő férfié.

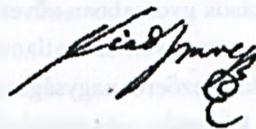
"A kegyetlen sorstól arra vagyok ítélve, hogy semmit se lássak természetes színbe, de minden érzélem szenvedély legyen." – írja Madách Imre egyhelyütt Lónyaynak, majd másutt: "Barátságom irántad indulat."

Nos, e vallomás hitelességét, a szenvedély és indulat jelenlétét igencsak meglevőnek tarthatjuk. Ám míg a Lónyaynak szóló levelekben mintha Majthényi Anna érzelmeinek "halálos komolysága" keresné tárgyát, a Szontaghhoz írtakban az apai intel-

* paráf : a teljes aláírás helyett kézjegy, rövidített név (a Szerk.).

lektus vonzaskörére utaló jegyek is feltűnnek. Úgy gondolom, megkockáztatható az a feltevés, hogy Lónyayval való barátságában Madách Imre édesanyja érzelmi örökségét próbálgatta, illetőleg a nevelés és az anyához való ragaszkodás befolyása alatt, egy Majthényi Annát - önkéntelenül - megjelenítő szerepben hasonult e szélsőségeket bőven kínáló eszményképéhez. Ha most még azt is figyelembe vesszük, hogy az igen érzékeny lelkű fiúnál feltehetően magabiztosabb, és társadalmi helyzete folytán is imponáló Lónyay egyfajta apaképmásul is szolgálhatott ebben a kapcsolatban, érthetőnek tűnik az a rajongás, a barátnak és a barátságnak már-már szinte szerelmi extázist idéző felmagasztalása, és az elvesztéstől való túlfokozott félelem, ami a levelek konkrét tartalmának nagy részét is kiteszi.

1840. Madách Imre 17 éves. Írása egy már csaknem kiforrott, sok tekintetben megállapodott férfi stabilitását mutatja. Aláírásában itt jelenik meg a jellegzetes paráf*, aminek grafológiai végkövetkeztetését szeretném a jövőben megvalósítani. Itt csupán annyit róla, hogy a paráf végmozdulata egy nagy írott "E" betűt formál, aminek jobbra öblösödő ívei a későbbiek folyamán ellenkező irányba fordulnak, olykor szögessé válnak, eltűnnek, megjelennek, jelezve az érzetek-képzetek hullámozását, Madách Imrének az intim énjéhez való, azon időszakra érvényes viszonyát és ezzel kapcsolatos állásfoglalását.

S most a felnőtt korról, az életút további szakaszairól pár – általánosabb – olyan gondolat, amiknek grafológiai igazolása részben megvan, illetőleg a további, behatóbb vizsgálat néhány kiindulási szempontját is képezheti.

A felnőtt Madách Imre kézírása a vonzások és vonatkozások végletes sarkítottságának jegyeit viseli magán, de mindezt egy különös egységbe vonva, egy, a köznapi értelemtől eltérő, más minőségű, vagy talán más dimenziójú harmóniába ötvözöten, ami már-már nem is az emberi illetékesség körének képzetét veti fel, hanem a Teremtő vegykonyhájának működési elvét, az élet teljességének mintáját, s így egy teljesnek mondható élet bizonyosságait tárja elénk.

A nagy kifejezőerejű írás összképe jól tükrözi az egyéni létezés statikusnak, s így megváltoztathatatlanak érzett valóságát, és az érdeklődés, a vágyak múltból eredő s jövőbe igykező-szárnyaló, életigenlő dinamizmusát. Madách Imre szeretné úgy élni az életet, ahogyan érzi, szívesen él indíttatásai őszinteségével, de magas etikai és önelvárásai igényének megfelelően képes indulatait, érzelmeit kemény kézzel kormányozni is.

Az intellektus óriási távlatokat átfogó sugara, a realitásérzék, az érzelmi sebezhetőség és az intuitív jelenségeknek – a belső képeknek a külső valóságtól csupán intimitásukban különböző egyenértékűsége – egyaránt megjelennek. Ezek a vonalak és formák a múlt és jövő közt teremtenek állandó, nem szűnő összeköttetést, hogy a közepűtt álló, a hétköznapi örömet és gond-

ját is megelő ember közvetítésével régvolt idők alakjai és ideái találkozhatnak egy – szintén távoli – jövőképben, s hogy e jövőképben megelevenedő múlt hassa át és tükrözhesse a küzdelmes jelent.

A kozmikus »űr-érzés« talán e végletek belső megtapasztalása során és árán sejlik fel, s ölt mind megélhetőbb formát az érdeklődésben, a tudásvágyban, a gyöngédség kölcsönösségének igényében és az útkeresés feszültségeiben. S mert kozmikus színezetű és méretű e hiányérzet, emberi lehetőségekkel szinte ki sem elégíthető. Minden, ami fontos számára – így a barátság és a szerelem is – talán ebből az érzetből-érzésből, ide utaló asszociációkból nyeri tartósságát, »megszüntethetlenségét«, s azáltal, hogy a külső történetekben – ilymódon – mindig fennmaradt még valami lehetőség. A vágyak erejének és a szemlélet átfogóképességének e találkozásában az események többnyire nem hozzák meg a beérkezés feloldó, a dolgok fényét és értékét kissé mindig megfakító birtoklás teljes bizonyosságát.

Az írással való ismerkedés során egyre inkább erősödött bennem az a feltevés, hogy a Tragédia előtörténete elsődlegesen talán abban a belső küzdelemben keresendő, amit szinte kora gyermek éveitől fogva, saját elmentmondásai kapcsán vívott Madách Imre önmagával, önmaga ellen, önmagáért. Természetesen, a külső hatások jelentőségéből ez a gondolat semmit sem kíván elvenni, azokat éppily meghatározónak tartom, csupán azt szeretném érzékeltetni, hogy Madách Imrénél minden jelentős dolog inkább

belülről indult ki meghatározóan és súlyozottan, persze korántsem az énesség, hanem éppen az »Én« magas minősége folytán. Hogy történéseiben a belső világ jelenik meg először, s a külső személyek és dolgok inkább a kivetítés és a megnyilatkozás eszközeit, a formába öntés mintáját jelentették számára, vagyis többnyire nem az újdonság erejével hatottak rá, hanem inkább az »ismerőség«, a »rokonérzés«, a másokban való önmagára ismerés rácsodálkozását hívták azok elő.

Madách Imre rejtélyes többszólamúságában nem csupán a jövőbe túlzottan előre-fejlődött intellektus és a hermetikus tudományok iránti – adott – vonzalom, illetőleg a – feltehetően mindkét irányú – jelentős tárgyi tudás játszott szerepet, hanem a teljes érzelmi skála maradéktalan kiélésének képessége, valamint a távoli és közeli valóságok észlelésének hasonló együttállása is.

Hogy mennyiben kifejezetten örökletes és mennyiben ősi metasztintú kommunikációs hatások és összhatások alapozták meg és hozták létre Madách Imrének, a szülők tulajdonságaiban már készülődő zsenijét, ez illetékességi és felkészültségi körömen – sajnos – túl esik. Az eddig megismert írások

egymásra utaló jegyei alapján azonban arra lehet következtetni, hogy itt olyan, tudatnak és idegrendszernek áthagyományozott, ősi történésekbe is bepillantathatunk, amiket előző generációk már átéltek, illetőleg hajlam szerint átélhettek volna.

Vágnak nevezi a mai lélektan a tények szirtjén hajótörést szenvedett történések tudatosulását, érzelmi tudatát...

Az idő és a tér különös együttállása folytán Majthényi Anna és id. Madách Imre kölcsönös vonzalmából így válhatott az Utód, a felgyülemlett ősi késztetések és tapasztalások sorsszerű megtestesülésévé, az Ember, az Egyediség – egyéni választásaival – egy teljes életről példát és bizonyóságot tevő Madách Imrévé... *Az ember tragédiája* pedig: az összembari vágy és szorongás feloldásának nagy kísérletévé.

A madáchi üzenetnek, a tudatos szándékon túli kommunikációjával foglalkozva – mivel magamat sajnos nem sorolhatom az irodalomtörténet avatott értői közé – csupán remélni merem, hogy ezzel, a grafológia lehetőségeit még korántsem kimerített, első megközelítéssel is részese lehetek egy szép és nemes ügy szolgálatának.